

Dinu Lipatti

SONATINA PENTRU PIAN PENTRU MÂNA STÂNGĂ

*SONATINE POUR PIANO
MAIN GAUCHE SEULE*

Op. 10 - B. 28

Dinu Lipatti

Ediție critică de / *Édition critique par*
Oana Rădulescu Velcovici

Prefață de / *Préface par*
Grigore Bărgăuanu

GRAF[©]ART

CUPRINS

Dinu Lipatti - O viață închinată muzicii - Grigore Bărgăuanu	4
Dinu Lipatti - Une vie au service de la musique - Grigore Bărgăuanu	8
Notă asupra ediției - Oana Rădulescu Velcovici	11
Manuscrise în facsimil / <i>Manuscripts en fac-similé</i>	13
Sonatina pentru pian pentru mâna stângă	
I. Allegro	14
II. Andante espressivo	24
III. Allegro	28
Lista compozițiilor lui Dinu Lipatti	37

Dinu Lipatti - O viață închinată muzicii

Dinu Lipatti s-a născut la București, la 19 martie 1917, în acest an tulbure al războiului, sub ocupația germană. Aducător de pace și speranță, copilul va fi înconjurat de o mare afecțiune și atmosfera artistică de lungă tradiție a familiei îi va permite să-și dezvolte de timpuriu aptitudinile sale muzicale excepționale. Părinții, buni muzicieni amatori, tatăl violonist, mama pianistă, decid să-l consacre muzicii. La 8 ani, după primele noțiuni căpătate în familie, micul Dinu este încredințat profesorului Mihail Jora, eminentă personalitate, pentru a începe o serioasă și metodică educație muzicală.

Dinu studiază pianul, solfegiul și armonia. După trei ani, având deja nivelul cerut la Conservatorul din București – „Academia de Muzică și Artă Dramatică” – este admis în clasa renumitei profesoare Florica Musicescu. Continuă lecțiile cu Maestrul Jora, abordând de data aceasta și compoziția. Progresele tânărului elev sunt rapide. Își termină în mod strălucit studiile în 1932, după numai patru ani și, la audiția laureaților Academiei, interpretează *Concertul în mi minor* de Chopin. Dar cariera de concertist a lui Dinu Lipatti va fi inaugurată în anul următor, cu *Concertul în mi bemol major* de Liszt, acompaniat de orchestra Filarmonicii din București, sub bagheta lui Alfred Alessandrescu.

În același an, 1933, tânărul de 16 ani participă la Concursul internațional de pian de la Viena și obține Premiul II. Cu această ocazie, Alfred Cortot, membru în juriu, a remarcat cu entuziasm talentul pianistului român, considerând că ar fi meritat „de departe” Premiul I, și i-a propus să vină în Franța pentru a-și perfecționa studiile. În același timp, Lipatti se manifestă și în calitate de compozitor, obținând trei recompense succesive la *Concursul de compoziție George Enescu*: Mențiunea I cu *Sonata pentru pian solo* (1932), Premiul II cu *Sonatina pentru vioară și pian* (1933) și Premiul I pentru suita simfonică *Șătrarii* (1934). Această ultimă distincție consacră artistul și în acest domeniu care îi este foarte drag și care a constituit o permanentă preocupare pe tot parcursul vieții sale.

Anul 1934 reprezintă începutul unei noi etape în viața lui Lipatti: studiile sale la Paris. Pleacă împreună cu mama și cu fratele său mai mic. La Școala Normală de Muzică este întâmpinat de Cortot și de asistenta sa Yvonne Lefébure, apoi se înscrie la clasa de compoziție a lui Paul Dukas. Primii săi profesori parizieni își dau seama de la început că au de-a face nu cu un elev, ci cu un artist deja format, căruia trebuie să-i pună în valoare toate calitățile. Elogiile excepționale pe care le primea adolescentul Lipatti reprezentau, însă, în același timp, un elogiu adus pedagogiei muzicale românești, după ce, pe plan componistic și interpretativ, România se remarcase deja cu artiști de prestigiu, în frunte cu George Enescu. Fără a diminua importanța influențelor profunde căpătate de el în contactul cu marile personalități artistice franceze și occidentale, în general, putem afirma că baza meșteșugului său, atât pianistic, cât și componistic, era rezultatul școlii românești. O abundentă corespondență cu profesorii din țară ne permite să urmărim evoluția artistică a acestui talent ieșit din comun, precum și ambianța artistică atât de bogată a epocii. Dar profesorul francez care va avea cea mai mare influență asupra lui Lipatti va fi Nadia Boulanger. După dispariția lui Dukas, ea va fi cea care va declanșa tot potențialul său afectiv și artistic, care îl va plasa rapid printre cei mai mari artiști ai vremii.

În această perioadă de studiu, Lipatti lucrează cu entuziasm și modestie. Tușeul său dobândește mai multă „culoare”, după propria sa expresie; Cortot îl prezintă ca pe un al doilea Horowitz; dă concerte în Franța și în Elveția cu mare succes și realizează primele sale înregistrări la Școala Normală de Muzică. Repertoriul său se îmbogățește și se diversifică. Este preocupat, de asemenea, de dirijatul

Personalitatea lui Dinu Lipatti se plasează, în cultura românească și în afara frontierelor țării, pe aceeași orbită cu Enescu, Brâncuși, Eliade... Peste tot în lume, chiar pe continentele unde nu a putut să ajungă în scurta sa existență, artistul român a fost considerat ca unul dintre cei mai mari interpreți ai primei jumătăți a secolului XX. După moartea sa, survenită în momentul descoperirii discului „microsilon”, renumele său, vehiculat de transpunerea înregistrărilor sale pe discuri cu 33 sau 45 de ture/minut, a crescut în continuu – fapt rar! Și, începând din ultimul deceniu al secolului, totalitatea înregistrărilor lui Lipatti a fost reluată în sistemul „compact disc digital audio”.

Renumele lui Dinu Lipatti se datorează calităților sale artistice și umane cu totul excepționale, puse însă în valoare de o muncă asiduă, metodică și profundă. *Pianistul* avea o genială viziune profetică a evoluției tehnicii pianistice și a artei interpretative. Principiile sale, enunțate succint în corespondență, în interviuri sau în cursul de interpretare la Conservatorul din Geneva, sunt astăzi de o emoționantă actualitate. *Compozitorul* apare, evident, ca un continuator al stilului enescian, valorificând ingenios folclorul românesc, cu puternice și înnoitoare aspecte de modernitate.

Amintirea atât de luminoasă, legendară, a prezenței lui Dinu Lipatti pe firmamentul artei muzicale românești și universale rămâne astăzi nespus de vie și durabilă.

Grigore Bărgăuanu

PREVIZUALIZARE

Dinu Lipatti - Une vie au service de la musique

Dinu Lipatti est né à Bucarest, le 19 mars 1917, en cette « année trouble » de la guerre, sous l'occupation allemande. Porteur de paix et d'espérance, l'enfant sera entouré d'une très grande affection et l'atmosphère artistique de longue tradition dans la famille lui permettra de développer de bonne heure ses dons musicaux exceptionnels. Ses parents, bons musiciens eux-mêmes (son père jouait du violon, sa mère du piano), décident de le consacrer à la musique et ils font appel à Mihail Jora, éminente personnalité musicale, pour que l'enfant, âgé de 8 ans à l'époque, commence une éducation musicale sérieuse et méthodique.

Dinu étudie le piano, le solfège et l'harmonie. Trois ans après, ayant acquis le niveau exigé au Conservatoire de Bucarest, il est admis dans la classe de piano du réputé et redouté professeur Florica Musicesco. Il continue les leçons avec Maître Jora, s'initiant cette fois-ci à la composition. Les progrès du jeune élève furent rapides. Il achève brillamment ses études en quatre ans et joue au concert des lauréats le *Concerto en mi mineur* de Chopin. Mais ce n'est que l'année suivante, en 1933, que Dinu Lipatti inaugurera sa carrière de concertiste, avec la Philharmonie de Bucarest, en interprétant le *Concerto en mi bémol majeur* de Liszt.

La même année, il participe au Concours international de piano de Vienne et obtient le second grand prix. A ce moment, Alfred Cortot, membre du jury, remarque avec enthousiasme le talent du jeune Roumain, en considérant qu'il aurait mérité « de loin » le premier prix, et lui propose de venir en France pour parfaire ses études. En même temps, Lipatti se manifeste en tant que compositeur, obtenant trois récompenses successives au concours de composition Georges Enesco. En 1934, le premier prix pour la suite symphonique *Șătrarii (Les Tziganes)* consacre le jeune artiste aussi dans ce domaine qui lui est très cher et qui va le préoccuper pendant toute son existence.

L'année 1934 marque le début d'une nouvelle étape dans la vie de Lipatti : ses études à Paris où il arrive avec sa mère et son frère cadet Valentin. A l'Ecole normale de musique, le jeune artiste est accueilli par Cortot et Yvonne Lefébure et s'inscrit à la classe de composition de Paul Dukas. Ses premiers professeurs parisiens se rendent compte dès le début qu'ils avaient à faire non pas à un élève, mais à un artiste déjà formé, dont il fallait révéler toutes les ressources, tout en veillant à leur épanouissement. Il faut convenir que les éloges exceptionnels faits à l'adolescent représentaient en même temps un éloge à la pédagogie de son pays natal. Sans minimiser l'importance des influences très enrichissantes reçues au contact des grandes personnalités artistiques françaises et étrangères, on peut affirmer que les fondements de son métier, tant de pianiste que de compositeur, sont dus à l'école musicale roumaine. Une abondante correspondance avec ses maîtres de Roumanie, qui ne s'interrompra jamais, nous permet de suivre l'entière évolution artistique de ce talent hors du commun et de connaître l'ambiance artistique si riche de l'époque. Mais le professeur français qui exercera la plus forte influence sur Lipatti sera Nadia Boulanger. Après la disparition de Dukas, c'est elle qui déclenchera tout son potentiel affectif et artistique, ce qui le situera vite parmi les plus grands artistes de son temps.

Pendant cette période d'études, Lipatti travaille avec enthousiasme et modestie. Son jeu acquiert plus de « couleur », suivant sa propre expression, Cortot le présentant comme un second Horowitz. Il donne des concerts en France et en Suisse avec grand succès et fait ses premiers enregistrements. Son répertoire s'enrichit et se diversifie. Il se préoccupe aussi de la direction d'orchestre, suivant les cours de Diran Alexanian et de Charles Münch. Dans le domaine de la composition, des œuvres comme le *Concertino en style classique* ou la *Symphonie concertante pour deux pianos et orchestre à cordes* ne sont plus des ouvrages « d'école », même si l'auteur cherche encore ses moyens d'expression et est influencé soit par ses professeurs, soit par la musique contemporaine (Stravinsky, surtout). Souvent, Lipatti est invité dans les cercles musicaux privés de Paris et il suit de près la vie artistique. Une série de chroniques musicales, signées par lui et publiées à Bucarest en 1938, font preuve d'un esprit d'observation remarquable, d'une réelle maturité et de la probité qui caractérise toutes ses activités.

En 1939, après avoir passé cinq ans à Paris, Lipatti rentre en Roumanie : il avait sa licence de concert et, à la fin de ses études de perfectionnement, ses professeurs étaient devenus des collègues et des amis. L'artiste s'affirme dans la vie musicale de son pays. Il participe à plusieurs tournées avec la Philharmonie de Bucarest et une prestigieuse collaboration artistique renforce les liens d'amitié avec son parrain

Notă asupra ediției

Sonatina pentru mâna stângă. Rândurile care urmează reprezintă rezultatul experienței mele, acumulate în urma interpretării *Sonatinei* de nenumărate ori pe scenă și a înregistrării acesteia în două versiuni.

În cartea sa *Dinu Lipatti – creația pentru pian solo*, Viniciu Moroianu face o analiză a *Sonatinei pentru mâna stângă*, pe care o recomandăm tuturor celor ce doresc să cânte acest opus lipattian.

În toate compozițiile sale pentru pian, preocuparea lui Dinu Lipatti pentru polifonie și planuri sonore se exprimă în multiplicarea acestora, încredințate fiind celor două mâini ale pianistului. În *Sonatina pentru mâna stângă* apare, însă, evidentă concentrarea atenției sale asupra posibilităților de diferențiere între linii sonore principale și secundare redată cu o singură mână. Întrucât mâna stângă trebuie să susțină discursul muzical în integralitatea sa, dificultățile de ordin tehnic sunt maxime, cu toate că Lipatti nu urmărește în mod special să creeze impresia sonoră de scriitură pentru două mâini.

Scriitura „violonistică” a primei teme din partea I (*Allegro*) pune unele probleme de digitație dintre cele mai dificile. Un exemplu de digitație „specială” pe care am „moștenit-o” de la Maestra mea Maria Fotino este cea a pasajului din măsura 51, care face trecerea spre *Tema a doua*. Trecerea degetului 2 peste degetul 4, specifică tehnicii clavecinistice, este o rezolvare elegantă pentru acest pasaj, pentru a evita aducerea bruscă a degetului 1 pentru o trecere pe sub palmă după ce în măsura anterioară susținuse linia superioară în valori lungi. Am marcat în text, cu cerculețe, digitația Mariei Fotino pentru acest pasaj. Maria Fotino (1913-1996), pianistă concertistă, solistă a Orchestrei Radiodifuziunii Române, a fost prietenă cu Dinu Lipatti și colegă cu acesta la clasa profesoarei Florica Musicescu.

Un alt pasaj dificil este cel în care Lipatti însuși indică digitația optimă, și anume în fraza a doua a *Temei secundare*, în *Repriză*, unde planurile sonore se multiplică de la două la trei prin imitația la octava superioară a capului tematic (măsurile 72 – 73). Digitațiile marcate cu cerculețe din măsura 72 (ca și unele digitații care apar marcate astfel în *Finalul Sonatinei*) aparțin lui Dinu Lipatti.

Partea a doua, *Andante espressivo*, „curat românească” (după expresia lui Lipatti însuși) în atmosferă și expresie, pune multiple probleme de tușeu diferențiat pentru redarea planurilor sonore. Vocea superioară, cantabilă, desfășoară o melopee doinită, acompaniată de intervalele armonice ale planului secundar ce imită la început coarde ciupite (*staccato*), apoi poartă indicația expresă *legato*. Diferențierea planurilor este cerută în text prin indicațiile dinamice diferite, *mf* pentru linia melodică, *p* sau *mp* pentru acompaniament. Relieful firului melodic devine dificil în momentul în care cele două sunete ale planului secundar le încadrează pe cele ale firului melodic principal, ceea ce se întâmplă în măsurile 20 - 26 sau la apariția imitației motivului de la vocea superioară din măsura 32 la vocea mediană din măsura 33.

Partea a treia, *Allegro*, dinamică și strălucitoare, pune serioase probleme tehnice, dintre cele mai variate: precizia formelor pentru acorduri pe salturi, viteză de deplasare pe toată claviatura, tușeuri diferențiate pentru tipuri de frazare diferite (*staccato*, *legato*), dinamică foarte diversă, accentuare pe timpi slabi, pasaje rapide cu intervale dintre cele mai incomode etc.

Dar cea mai interesantă problemă pe care o ridică acest final, în opinia mea, este tot aceea a planurilor sonore multiple redată cu o singură mână (stânga!...). Această problemă apare odată cu desfășurarea de amplă respirație a teme secundare, începând de la măsura 36. (Această temă aduce, în măsurile 41 – 42, motivul α , același din *Nocturna în la minor*, „una dintre «formulele cromatice întoarse» ale lui Messiaen”, cunoscută și sub denumirea de **Kreuzmotiv** (motivul „în cruce”, termen preluat de la Sigismund Toduță, *Formele muzicale ale Barocului în operele lui J. S. Bach*, 3 vol., Ed. Muzicală, București, 1969, 1973 și 1978 apud Viniciu Moroianu, op. cit. pag. 137). Aparent, tema este structurată pe două planuri, cel superior, al melodiei și cel al acompaniamentului de tip bas Alberti. Numai că în intervalele melodice zigzagate ale acestui acompaniament există o polifonie ascunsă ce cuprinde, la început, două voci (măsurile 36 – 38) conținute în vârful fix și baza mobilă a intervalului, pentru ca, din măsura 51, la acestea să se adauge încă o voce, cea mediană, a doimilor.

Un alt pasaj de dificultate transcendențială este cel din măsurile 123 – 135. Pornind din registrul grav, trioletele de optimi urcă vijelios din octavă în octavă pe o pedală pe sunetul *mi*, până în acut,

Sonatine pour piano

(Main gauche seule)

Dinu Lipatti

I

Allegro

4

7

10

13

p

cresc.

p

cresc.

SONATINA PENTRU PIAN

PENTRU MÂNA STÂNGĂ

SONATINE POUR PLANO

MAIN GAUCHE SEULE

I

Dinu Lipatti

Op. 10 - B. 28 (1941)

Allegro

p

senza Ped.

3

5

cresc.

II

Andante espressivo

mf

mp

p

mp dolce

mf

mp dolce

p

mp legato

mf

cresc.

mp

1 2 2 1 2

1 -3 1 1

2 2

2

2

4

7

4 3

Red. * Red. * Red. *

Red. Red. Red. simile

PREVIAUALLIZARE